

רשימות

על הארולד לאסקי

מוריס גינזברג

במותי של הארולד לאסקי איבד מדע־המדינה בבריטניה את הדגול בהוגיו. והאנוכיב־רסטיס של לונדון אחד מהמכשירים ובעלי־ההשפעה שבמוריה, לעולם החוץ נודע לאסקי בשנים האחרונות כפוליטיקאי, אך זה לא היה, על כל פנים, הצד החשוב שבפעולתו. אלה אשר הכירוהו פנים אל פנים יזכרוהו על אומץ־לבו, נדיבותו, התענינותו הלוהטת בבני־אדם, ועל הכל, אהבתו את החירות, חביב היה עליו מאמרו של אקסון „כל שלטון משחית ושלטון מחלט משחית לחלוטין“, ודומני שהרבה דברים הנראים כבלתי־מסקנים בכתב־ידי לאסקי יתחווירו לנו אם נבחין שהדבר אשר עניין אותו ביותר בשעת חקירתו את המוסדות הפוליטיים היא השאלה, אם יש בהם משום תריס ועריבה בפני סילוף השלטון והשחתתו. רגישות עמוקה זו כלפי השפעתו המנוגנת והמחלית של ריכוז־שלטון היא שעיצבה את יחסו כלפי הסוציאליזם וצורות אחרות של ארגון פוליטי וקבעה, ביחוד, את עמדתו כלפי הקומוניזם בשעות חייו המאוחרות.

הסכנות הנובעות מריכוז־השלטון כבר שימשו נושא לכתביו הראשונים של לאסקי, ב„בעית הריבונות“ (Problem of Sovereignty, 1917) וב„המרות במדינה המודרנית“ (Authority in the Modern State, 1919). הוא היה עסוק בעיקר בתיאוריה של הריבונות הפלוראלית. זו באה לדחוק את תפיסת המדינה כגוף אחיד ובאחד, כלייכול וכול־מוסמך, ולהמירה בתיאוריה של החברה כמורכבת מאורגנים פונקציונאליים, שכל אחד מהם ריבוני בתוך תחומי הפלוראליסטים סענו, מלבד זאת, שיישובן והתאמתן של תביעות הארגונים הללו לא הובטחו בעבר, ואין להבטיחם, על ידי מרות ריבונית אחת שמושבה במדינה אלא על ידי תהליך פישור בין האינסטרסים הנוגעים בדבר, עם היותה מוגבלת הגבלת־פנים, הרי ריבונותה של המדינה מוגבלת גם הגבלת־חוץ, כפופה במידה שונה לצורות מרובות של פיקוח, בין הוא מתקבל מרצון ובין הוא כפוי. התיאוריה הפלוראליסטית לא היתה נקיה מסתומות וריבוני־פנים, לא היה ברור אם באה היא לתאר דברים כמו שהם או כפי שראוי להם להיות.

וכן לא ראתה עין בעין את האפשרות שמחן שלטון ריבוני לגופים פונקציונאליים עשוי להביא לידי רבוי עריצויות ולא לידי ביטול העריצות. נניה לבעיה זו ונדגיש כי הדבר שעניין את לאסקי ביותר בתורות הפלוראליסטיות היה האמונה שרק על ידי חלוקת השלטון יש סיכוי לבטחוננו של היחיד.

ב„דקדוקה של המדיניות“ (Grammar of Politics, 1925) ממתיק לאסקי את ההלכה הראשונה שנתן הדסה לו בבית מדרשו של הפלוראליזם. מכיר הוא שהמדינה נחוצה כדי לשמור ולקיים את זכויות היחיד, ושמבחינה זאת התערבותה של המדינה היא לא רק מתיישבת עם החירות אלא היא גם תנאי הכרחי לה. חובת המדינה היא להסתייע בכוחות המצויים ברשותה לשם קידום טובת הכלל; ועל ידי מניעת המעמדות השליטים שלטון כלכלי מלהשתמש בשלטונם לרעה להבטיח הרחבת תחומה של החירות שבכמש. ואולם אף על פי שהמדינה האחידה יש מקום להצדיקה בדרך זו, אין מכאן מסקנה שיש להעניק לה שלטון מוחלט. את פעולותיהן של ממשלות יש לדון על פי מידת היותן מקדמות בפועל ממש את צמיחתה של האישיות האנושית ועל פי הצלחתן להכות את הכר־חות העומדים לשטן על דרך הצמיחה הזאת. „דקדוקה של המדיניות“ היא המסכת השיטתית ביותר של לאסקי בתורת המדינה, בה הוא בוחן בחינה מדויקת את הזכויות והדרושות לאזרחות מלאה ופעילה בהברות דמוקרטיות ואת תפקידי המדינה כערב ושומר לזכויות הללו, בין מעלותי המרובות של ספר זה נזכיר את העובדה, שהיא נותנת את הדעת במידה מלאה על משמעות יחסיהן החוץ של המדינות לגבי תורת־המדינה.

בכתבים ראשונים אלה הלך לאסקי בעקבות המי־סורת העיקרית של הליבראליזם האנגלי, ביחד בצר־רתו הראדיקאלית שהתרחקה והלכה מן ה„לאסטי־פיר“ לקראת הסוציאליזם הדמוקראטי או, בלשונו של הובהאוז, הסוציאליזם הליבראלי, ברם, מעט מעט נכנס לאסקי תחת כנפי המארכיזם, אף על פי שמעולם לא הצליח לאחד את שני זרמי מחשבתו. ספרו הקטן על „הקומוניזם“ (Communism, H.U.L.) הוא ביאור זהיר ומנומק היטב של עיקרי העקרונות של הקומוניזם לקוראים מרובים, ב„השלטון הפר־למנטארי באנגליה“ (Parliamentary Government

עם כל אהבתו הקנאית לצדק לא פיתח לאסקי תורת־מידת מימיו. לא היה לו הענין שיש לפילוסוף בהגדרתו המדויקת של הטוב. הטוב הניתן למימוש הוא אשר העסיק את לבו ואותו היה מרוצה לפרש. בנוסף באמתאם. כאושר בהייהם של הבריות וחלוקה נרחבת ביותר של האמצעים לאושר בעין זה. האינ־סטיטוציות אינן מטרות לעצמן אלא יש לדון אותן לפי כוהן להרבות את האושר האנושי ולהעשיר את חיי בני האדם. הוא למד הרבה מהובנהאוז, ביודעים ובלא יודעים, והושפע ביחוד מעבודתו „האלמנטים של הצדק החברתי“ (Elements of Social Justice).

אך, בשונה מהובנהאוז, היא לא ראה עין בעין את בעיית משמעותה ותכנה של אתיקה ראציונאליסטית אף התנה אתבים עם תיאוריות ראלאטיביסטיות במוסר, בלי לקבל עליו את עולן.

לאסקי תרם תרומות חשובות לא רק למדע המדינה, אלא גם לתולדות התנועות המדיניות והאידיאות הפוליטיות. ידעוהו היתה עצומה ובקאותו במקורות ראשונים עמדה תמיד לרשות תלמידיו. בין תרומותיו תיו החשובות יזכרו ספרו „על הנשיאות האמריקנית“ (The American Presidency) ומחקרו הגדול על „הדימוקראטיה האמריקנית“ (American Democracy), (1949) שהוא סקירה ופירוש רבי־רושם לתרבותו ומוסדותיו של העם האמריקני. שנים רבות היה לאסקי עסוק בחקירות תולדות האידיאות המדיניות בצרפת אף צבר חומר רב לתכלית זו. ייתכן שחלק מן העבודה הזאת מצוי בכתב־יד. אבידה קשה היא לתקירה שלא זכה להשלים את התפקיד אשר הציב לפניו.

לאסקי נמנה עם ההומניטארים הגדולים. ההר מניטאריות שלו לא היתה מן המין המרוחק, שבהיותו נתון ראשו ורובו בענינים ומשימות גדולים, אינו רואה את המצוקה שבסמוך לו. ענינו כיצור־אדם אשר סביבו יהיה עמוק ותם, וחוש־הצדק שלו היה חריף וחיוני כאחת, בספלו בבעיות אישיות בלתי־אמצעיות כבי־משימות גדולות. סגולות אלה, על הכל, הן אשר נתנו לו השפעה רבה ומתמדת על כל הכאים במנע עמו.

לאסקי לא היה נאצינאליסט צראאופק. אך ידיר ואהב היה לעמו. אמיץ־לב היה בהגנתו על עניניהם ושלומם של היהודים, והיה מבקר קשה וגלוי למדיניותו הנלוזה של מר באאון בארץ־ישראל. התנועה הציונית חייבת לא מעט לסיועו בכמה שעות־חירום. ויהודים בכל מקום שהם יתאבלו על אבידת אדם שהיה דגול לא רק בזכות כוחו האינטלקטואלי, אלא גם בזכות שירותו בלי חשך לאנושות.

וב־הדימוקרטית במשבר“ (in England, 1938) (Democracy in Crisis) הוא שוקל את התנאים שבהם יוכל משטר מפלגות לפעול כתיקונו בחקופה של תמורה חברתית וכלכלית. הדימוקראטיה, כך נראה היה לו, יכולה להתקיים ולהתפתח בצורה המינימלית את הדעת רק אם אין בה חילוקי־דעות נוקבים מדי על יסודות המדיניות. היא מחייבת חברה שאין בה סכסוכי אינטרסים עמוקים. הבעיה היא אם ייתכן הדבר לחולל תמורות נוקבות במיבנה הכלכלי, הגיררות אחרתן שינוי חלוקת השלטון. וכל זה באמצעים דמוקראטיים.

לעשות את „המהפכה מתוך הסכסוך“ לדבר שבגדר האפשר, זה היה התפקיד אשר לאסקי התמכר לו מכאן ואילך. מכאן החלטתו למלא תפקיד פעיל במפלגת העבודה ולתת חלק רב כל כך ממרצו להגדרת מדיניותה ולהסברתה. עשיית נפשות לסוציאליזם ברחבי העם היתה לו ענין בעל חשיבות עליונה ולתכלית זו דיבר באספות מרובות לאין שיעור וכתב שפע מאמרים וחוברות בצורה שווה לכל נפש. אכן הוא חזה מראש את האפשרות שמדיניות זו של תמורה נוקבת תעמוד נוכח התנגדות אלימה, שהמכונה הפרלמנטארית תימצא בלתי מוכשרת להתגבר על הסכסוך אשר יצמח מכאן, ושהקריאה לשמוש בכוח מצד אחד העורר תגובה אלימה בצד שכנגד. הדיון בנושאים אלה העסיק את לבו של לאסקי בכתביו המאוחרים. יש שראו בו מליץ־יושר לאלימות מהסכנית, אבל כל מי שהכירן יודע כי האלימות זרה היתה לרוחו. היה לו ענין עמוק ולותט בחירות, בשמירת הדימוקראטיה וקיומה, והוא תיעב את הדיקטאטורה. אם מימין ואם משמאל. הפקפוקים וההיסוסים שגילה בפרשה זו אפשר באו במידת מה כעטיו של חוסר בהירות עיונית, אך בעיקר יש לתלות בקשיים במצב, ביחוד כצורתו באנגליה.

בעיקרו של דבר נראה שלאסקי קיבל את הפילוסופיה המארכסיסטית של ההיסטוריה. הוא סבר שהכוחות הכלכליים מכריעים בכל התמורות המדיניות, ומש־תקפים גם בתולדותיהן של אידיאות. אך בעומקו של דבר, לא היתה אמונתו בסוציאליזם מיוסדת בדא־טארימיניזם כלכלי, אלא באש תשוקתו לצדק, האהחה באהבתו לחירות. הסוציאליזם שלו היה ללא ספק מן הסוג הליבראלי. הוא הגן על המהפכה הרוסית ומעולם לא חדל מלקוות שבהתקיים השלום תרים גם החירות ראשה ברוסיה. עם זאת יש לזכור כי היה מבקר גלוי לטכסיסי הקומוניזם. ביחוד בחברות דמוקראטיות.